

DIYABET HEMŞİRELİĞİ

Diyabet bireyin ve ailesinin yaşamını çeşitli boyutları ile etkileyen, zorunlu yaşam tarzı değişikliklerini gerektiren, komplikasyonları nedeni ile yaşam kalitesini azaltan ve bu etkileri ile yaşam boyu süren bir hastalıktır. Diyabetli yaşamı boyunca planlanmış bir bakımı sürdürmek zorundadır. Bu bakımın ve tedavinin sürdürülmesinde uzman yardımı almak kaçınılmazdır. Diyabet yönetiminde en az tıbbi yardım ile en iyi glisemik kontrolü sağlamada “ bütüncül bakım” ve “interdisipliner ekip yaklaşımı” çok önemli iki yaklaşımdır.

Bütüncül bakım sürecinde diyabetli fiziksel ve psikososyal bir bütün olarak ele alınır. Bu yaklaşımda eğitim, danışmanlık ve tıbbi tedavi üçgeninde hastalığın yönetimine yardımcı olunur. Bütüncül diyabet bakımı hasta merkezli bir ekip yaklaşımını zorunlu kılar. Diyabet bakım ekibini oluşturan temel meslek üyeleri;

- hekim,
- hemşire
- diyetisyendir.

Ailede bu ekibin önemli bir parçasıdır. Gerekğinde psikolog, psikiyatrist, podiatrist, oftalmolog, egzersiz fizyoloğu, eczacı, sosyal hizmet görevlileri ve daha pek çok profesyonel ekibe dahil olur.

DÜNYADA DIYABET HEMŞİRELİĞİ

Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da diyabet hemşireliği ile ilgili temel standartlar belirlenmiştir. Uzman klinisyen hemşire (Clinical Nurse Specialist=CNS) kavramı 90 yıl önce literatürde tanımlanmıştır ve son 10-15 yılda hemşirelik uzman klinisyen hemşirelerin artışı ile güçlenmiştir.

İngiltere'de 1971 yılında Royal College of Nursing (RCN) tarafından, bilgi artışı ve sosyal teknolojik değişiklikler nedeniyle, birçok meslekte olduğu gibi hemşirelikte de özelleşmenin kaçınılmaz olduğu ve belli dallarda uzmanlaşmanın gereği vurgulanmıştır. Bu gerekçeden yola çıkarak RCN uzman hemşirenin (branş hemşireliğinin) tanımlarını yapmıştır. Böylece diyabet hemşireliğinin tanımı ve rolleri açıklık kazanmıştır. Uzman hemşire (uzman klinisyen hemşire) şöyle tanımlanmıştır: "Uzman hemşire, özel bir alanda ve özel bir hasta grubunun gereksinimleri konusunda hemşirelikle ilgili ileri bilgi ve araştırma temeli ile donatılmış kişidir." Ayrıca uzman hemşirenin uygulamanın içinde yer alması ve konusunda yeterli beceriye sahip olması gerekmektedir. Uzman klinisyen hemşire tıbbi bilgi temeline dayanan, becerilerle güçlenen önemli rollere sahiptir.

Amerikan Hemşireler Birliği (American Nurses Association - ANA) ve Amerikan diyabet eğitimcileri birliği (American Association of Diabetes Educator- AADE) diyabet hemşiresi görev tanımını yaparken "Diyabet hemşiresi; diyabetlinin diyabet bakımını ve eğitim gereksinimlerini değerlendirmek, hemşirelik tanuları geliştirmek, hemşirelik bakım ve eğitimini uygulamak ve değerlendirmek için diyabetli bireyler , aileleri , gruplar ve toplum ile çalışır" ifadesini kullanmaktadır.

Avrupa Diyabet Hemşireliği Derneği'nin (Federation of European Nurses in Diabetes- FEND) tanımı şöyledir: "Diyabet alanında çalışan hemşire, eğitimci, danışman, yönetici, araştırmacı, iletişim ve değişim rollerine sahip olan, diyabet yönetiminde ileri düzeyde bilgi ve beceriye sahip klinisyen hemşiredir." FEND'e göre diyabet hemşiresi çalışma süresinin yarısını uygulamada, diğer bölümünü de araştırmada ve diğer profesyonel rollerini gerçekleştirmek için kullanılmalıdır. FEND diyabet hemşiresinin multidisipliner ekip yapısı içinde yer alması ve çalışmasının önemini vurgulamaktadır.

Diyabet bakımında ekip yaklaşımının önemini vurgulayan Saint Vincent Deklerasyonunda (SVD) uzman diyabet hemşiresinin konusu ile ilgili geniş bilgi ve beceriye sahip olması gerektiği belirtilmektedir ve diyabet hemşiresi; “diyabet yönetimi, hasta eğitimi ve danışmanlığı, iletişim, yönetim ve araştırma konularında bilgi ve beceriye sahip hemşire” olarak tanımlanmaktadır. Bu mesleki kimlik klinik deneyim, diyabete özgü eğitim ve özellikle hekimler ve diğer sağlık bakımı uygulayıcılarının kabul etmesi, desteklemesi, geliştirmesi ile güçlenir.

SVD kararlarında, diyabet hemşiresinin interdisipliner ekip içindeki rol ve sorumlulukları;

- Ekibin hedef ve stratejilerinin belirlenmesinde görev alma,
- Hastaları ve ailelerini eğitme,
- Ekip ile diyabetli bireylerin yönetiminde görev alan diğer merkezler ve sağlık görevlileri arasında işbirliğini sağlama olarak üç ana başlıkta açıklanmıştır.

Ayrıca diyabet hemşiresinin, ulusal diyabet derneklerinin faaliyetlerine katılmak ve diyabetin önlenmesi için topluma yönelik sağlık programlarını geliştirmek olmak üzere ulusal düzeyde rolleri de tanımlanmıştır. Diyabet hemşiresinin hastalara ve bakım ekibinin diğer üyelerine karşı olmak üzere iki yönlü sorumlulukları vardır. Diyabet hemşiresinin rolü çalışma merkezinin ve bölgenin özelliklerine göre esneklik gösterir. Anahtar rolü ise diyabetli bireyler için eğitimi koordine etme, planlama, uygulama ve değerlendirmedir. (Şekil 1)

Şekil 1: Diyabet hemşiresinin rol ve sorumlulukları

(Kaynak: Grezebalski DK. The emergence of diabetes specialist nurses in the UK. In: Pickup JC, Williams G.(eds), Textbook of Diabetes. 2nd edition, Blackwell Science Ltd, Oxford, 1997)

ANA ve AADE'ye göre temel hemşirelik uygulamaları;

- Sağlığı geliştirme,
- Eğitim ve bakım gereksinimlerini değerlendirme ve karşılama,
- Diyabet bakımını ve tedavi planını uygulamada bireylere yardım etme,
- Uzun dönem diyabet komplikasyonlarını önleme hedeflerine yöneliktir.

Diyabet hemşireliği uygulamasındaki hedefler;

- Tarama ve değerlendirme
- Sağlığı geliştirme ve koruma
- Vaka yönetimi
- Akut kritik bakım ve sürekli bakımı sürdürme
- Bireysel yönetim eğitimidir.

Diyabetlilerle çalışan hemşirelerin sıklıkla üstlendiği roller

- Hasta bakımı
- Eğitim
Diyabetli bireyin ve ailesinin eğitimi / danışmanlığı
Meslektaş eğitimi
- Yönetim
Bakımın yönetimi
Ekip çalışmasının yönetimi
- Araştırma

Diyabet hemşireliğinin profesyonel nitelikleri

- Özerklik (otonomi)
- Bilgiye bağlılık
- Uzmanlık becerisi
- Yükümlülük

Diyabetlinin eğitiminde hemşirenin rolü (SVS 1989)

Diyabetli bireyi eğitime ve eğitiminin sürekliliğini sağlamada ki amaç; verilen bilginin hastalığın yönetimini gerçekleştirmede uygun öz-bakım aktivitelerine dönüşmesini sağlamaktır. Bu kapsamda hemşirenin rolü;

- Eğitim programının içeriğini hazırlar ve eğitim materyallerini geliştirir,
- Grup eğitimi ve bireysel eğitim için programları organize eder, uygular ve değerlendirir,
- Birinci basamak sağlık hizmetleri ile ilişki içinde hastaları evlerinde ziyaret ederek eğitim ve bakım programlarını toplum sağlığı hizmetlerine entegre eder,
- Diyabetlilerle ilişkisi olan bireylere (öğretmen, polis vb) eğitim programları geliştirir,
- Hastanelerde ve toplumda diyabetli bireyler için hizmetleri koordine eder,
- Bölgesel diyabet merkezlerindeki sağlık bakım elemanlarına kaynak ve danışman olur,
- Araştırmaya dayanan klinik uygulamalarda (kanıta dayalı bakımda) aktif olur. Ekibin yürüttüğü çalışmalara katılabildiği gibi bağımsız hemşirelik araştırmaları da yapar.
- Diyabet ile ilgili her düzeyde eğitim programının geliştirilmesinde rol alır.

ÜLKEMİZDE DİYABET HEMŞİRELİĞİ

Diyabetin toplumda sık görülen ve sıklığı yaşla birlikte artan bir hastalık olduğu düşünüldüğünde farklı alanlarda çalışan tüm hemşirelerin diyabetli hastalarla karşılaşması kaçınılmazdır. Diyabetli hastalar yatarak veya ayaktan sağlık hizmeti veren merkezlerde takip edilebilmektedir. Yataklı tedavi kurumlarında çalışan hemşireler yatarak veya ayaktan tedavi gören hastalara bakım verirken birinci basamak sağlık kurumlarında görevli olan hemşireler ayaktan hizmet alan diyabetlilere yönetiminde sorumluluk alabilirler. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin farklı basamaklarında (birinci, ikinci ve üçüncü basamak) görev alan tüm hemşirelerin diyabetle ilgili temel düzeyde bilgi ve beceriye sahip olması gereklidir. Bu durumun yanısıra; diyabet kronik bir hastalıktır ve zaman içinde tabloya eklenen

komplifikasyonlar da hesaba katıldığında birey ve toplum için ağır bir yük getirmektedir. Teknolojik gelişmelerin getirdiği yeniliklerle birlikte, diyabetli birey özelleşmiş bir tedavi ve bakım yaklaşımına ihtiyaç duyar. Temel hemşirelik eğitimi almış olan hemşireler bu gereksinimleri karşılamakta yetersiz kalacaklardır. Bunların bir sonucu olarak diyabet yönetiminde, diyabet ekibi içinde yer alacak, bu konuda özel eğitim almış "diyabet hemşiresine gereksinim vardır.

Ülkemizde yüksek lisans ve doktora programları ile uzman hemşireler yetiştirilmektedir, fakat bu uzmanlaşmış grubun uzmanlık alanlarına göre sağlık hizmetlerinde uygun istihdamı sağlanamamaktadır. Ülkemizde diyabet bakımında kaliteli hemşirelik hizmetini sağlamak için, diğer düzenlemelerin yanısıra şu anda varolan hemşirelik gücünü diyabet bakımında etkin hale getirmek gereklidir. Bu da diyabetli hastalarla çalışan hemşirelerin diyabet konusunda eğitim programları (standartları belirlenmiş eğitim kursları, hizmet içi eğitim programları gibi) ile desteklenmesi yoluyla yapılabilir.

Tüm bu gerekçelerle 1995 yılında kurulan Diyabet Hemşireliği Derneği (DHD) kurulduğu günden bu yana pek çok etkinlik düzenleyerek yüzlerce hemşirenin eğitimine katkı sağlamıştır. Ulusal ve uluslar arası pek çok etkinliğe de katılan dernek 2000 yılından beri Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu ve Koç Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu ile işbirliği halinde diyabet hemşireliği sertifika programları düzenleyerek 2015 yılı Mart ayı itibariyle toplam 466 hemşireyi DİYABET HEMŞİRESİ olarak sertifikalandırmıştır. Sertifika sahibi hemşirelerin ve diyabetlilerle çalışan tüm hemşirelerin çalışma koşullarının düzenlenmesi, özlük haklarının korunması konusunda yapılacak olan yasal düzenlemelere hemşireler adına taraf olan derneğin Sağlık Bakanlığı ve pek çok meslek örgütü ile işbirliğini sürmektedir. Diyabet Hemşireliği Derneğinin 2014 itibari ile 500'ün üzerinde üyesi bulunmaktadır.

DİYABET HEMŞİRELİĞİ DERNEĞİ (DHD)'nin TANIMINA* GÖRE DİYABET HEMŞİRELİĞİ (* Bu tanım Federation Of European Nurses In Diabetes (FEND)'in tanımı doğrultusunda hazırlanmıştır)

DİYABET HEMŞİRESİ, diyabetin yönetiminde ileri bilgi ve becerisi olan, uygulayıcı, eğitici, danışman, yönetici, araştırmacı, koordinatör, yenilikçi, mesleki faaliyetlerden sorumlu meslek üyesidir.

GÖREV ÜNVANI

Uzman Diyabet Hemşiresi

Diyabet Hemşiresi

Uzman Diyabet Hemşiresinin Nitelikleri

Diyabet hemşireliği alanında lisans üstü (yüksek lisans ve/veya doktora) eğitim programını tamamlayan ve diyabet hemşireliği ileri eğitim sertifikasına sahip olan hemşirelerdir.

Uzman Diyabet Hemşiresinin Görevleri

- Diyabetli bireyin doğrudan bakımında ileri (teknik, iletişim, kavramsal) becerilere sahiptir.
- Diyabette hizmet kalitesinin geliştirilmesinde yer alır.
- Yetkili olduğu birimde diyabetle ilgili araştırma faaliyetlerini başlatır.
- Uygun kurslar için müfredat geliştirilmesi de dahil olmak üzere, eğitim programlarına katılır.
- Klinik denetleme araçları yoluyla bakımın etkinliğini kritik olarak değerlendirir, temel problemleri tanımlamak için araştırma yapar ve buna göre problemleri çözer.
- Multidisipliner ekiple işbirliği içinde rehberler, protokoller ve politikalar hazırlar, diyabet bakım sistemini geliştirir.
- İsteği ve bilgisiyle değişim aracı olarak rol modeli olur ve liderlik yapar.
- Kendi iş yükünü yönetmede otoritedir, hastane ya da merkezden taburcu olan diyabetli bireyi diğer sağlık profesyonellerine yönlendirir

Diyabet Hemşiresi

En az hemşirelik lisans programından mezun olan, en az 2 yıl diyabetlilerle çalışmış ve diyabet hemşireliği temel eğitim sertifikasına sahip olan hemşirelerdir.

Diyabet Hemşireliği Standartları

Profesyonel uygulama
Profesyonel gelişim (eğitim)
Ortaklık
Araştırma / kalite güvencesi sağlama
Yönetim

Diyabet Hemşiresinin Görevleri

- * Diyabetli bireyin bakım önceliklerini belirler, hemşirelik girişimlerini başlatır, izler, değerlendirir, diğer sağlık profesyonellerine yönlendirir.
- * Diyabetli bireyin sağlık potansiyelini artırmak ve desteklemek, bakımın sürekliliğini sağlamak için diyabetli birey ile birlikte veya diyabetli birey adına karar verir.
- * Diyabetli bireyin özbakım yeterliliğini sürekli olarak tanımlar ve uygun eğitimi verir.

Diyabet Hemşiresinin Roller (Çalışma Yönergesi)

Diyabet bakımının her yönünde tam zamanlı/ yarı zamanlı çalışır.
Konsültan hekim ya da diyabetolog ve ilgili pediatrist ile çalışır.
Çalışmaları hastane yada toplum temellidir, gerekirse ev ziyaretleri yapabilir.
Diyabetli erişkinlerle, çocuklarla ve onların aileleri ile ya da hepsi ile çalışır.
Sağlık otoritesi (Sağlık Bakanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü, Başhekimlik, Valilik, Kaymakamlık) ve diğer sağlık profesyonelleri için diyabette hemşirelik konularında öneride bulunur ve kaynak kişidir.
Meslektaşlarının diyabet eğitimcisidir.
Kapsamlı ve entegre diyabet hizmetleri için diyabet ekibi içinde çalışır.

DİYABET HEMŞİRESİNİN ANAHTAR ROLÜ

1. Profesyonel yükümlülük
2. Eğitim
3. Klinik uygulama
4. Yönetim
5. Mesleki sorumluluk

1. PROFESYONEL YÜKÜMLÜLÜK

*Diyabet hizmetlerinin yönetiminde, karar verme sürecine aktif olarak katılmak bireysel yükümlülüğüdür.

*Hemşirelik hizmetleri müdürlüğü/ başhemşireliğine karşı yükümlüdür/sorumludur.

*Diyabet hizmetlerinin sağlanmasında hekim ile birlikte meslek üyesi olarak diyabetli bireye, ailesine ve topluma karşı sorumludur.

2. EĞİTİM

Diyabetlinin Eğitimi

- *En uygun ve gerçekçi eğitim hedeflerini oluşturur.
- *Diyabetli bireyin öğrenim yeterliliğini tanımlar ve değerlendirir.
- *Diyabetli bireyi aktif ve sağlıklı yaşamayı öğrenebilmesi ve diyabetini yönetebilmesi için eğitir.
- *Öğrenim sürecine, varsa, diyabetlinin yakınlarını katar.
- *Diyabetli birey için kaynak kişi olarak rol oynar.
- *Diyabetli birey ve ailesi için bireysel ve grup eğitimleri yapar.
- *Özel gereksinimi olan diyabetli gruplar (adölesan, anne adayları, etnik gruplar vb.) için eğitim hizmeti sağlar.

Meslektaş eğitimi

- *Meslektaşlarının ve öğrencilerin eğitim gereksinimlerini karşılar.
- *Hem hastane hem de toplumda sürekli diyabet eğitim programlarının yapılması için eğitim birimleri, mesleki kuruluşu (DHD), üniversite ve kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapar.

3. KLİNİK UYGULAMA

- *Diyabetli birey ve ailesi için bakımın planlanmasını ve uygulanmasını organize eder.
- *Sağlığı geliştirme stratejileri kapsamında sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını güçlendirir ve cesaretlendirir.
- * Multidisipliner ekibin bir üyesi olarak diğer ekip üyeleri ile işbirliği içinde çalışır.
- *Diyabetli bireye sürekli destek ve yardım için iletişim kaynaklarını kullanır (telefon, e- mail, faks vb.)
- *Diyabetli birey için ayaktan bakım hizmetlerinin sağlanmasına katılır.
- * Diyabetli birey ve yakınlarına psikolojik bakımın sağlanmasına katılır.
- *Kabul edilmiş protokoller ve reçete edile seçenekler çerçevesinde tedaviyi yönlendirir. *Hemşirelik kayıtlarını doğru ve eksiksiz tutar.
- *Tıbbi görevliler, servis hemşireleri, halk sağlığı hemşireleri ve diğer ilgili görevliler ile iletişim ve işbirliği kurar.
- * Yaşam kalitesini geliştirmeyi amaçlayan kanıta dayalı bir hizmet sunar.
- *Hemşirelik araştırmalarını geliştirerek ve hemşirelik bilgisini artırarak bakımın standartlarını yükseltir.
- * Sürekli eğitim programlarının etkinliğini değerlendirir.

4. YÖNETİM

- *Sağlık ve güvenlik mevzuatına uygun ve risk yönetimi ana hatlarına göre güvenli bir çevre geliştirir.
- *Diyabetli birey ve görevliler için uygun öğrenim ortamı standartlarını belirler.
- *Hizmetin değerlendirilmesi amacıyla yapılan denetlemeye (veri toplamaya) aktif olarak katılır.
- *Kaynakların uygun kullanılması için yapılacak değişiklikleri saptar.
- * Mevcut personelle ilgili yıllık hizmet planının geliştirilmesine katılır.
- * Klinik ile ilgili kararlara aktif olarak katılır.

5. MESLEKİ SORUMLULUK

- *Mesleğin gelişimi için, kişisel ve profesyonel gelişiminden sorumludur.
- *Mesleki uygulama esasları (etik kurallar) çerçevesinde çalışır.
- *Hemşirelik kararlarından ve faaliyetlerinden sorumludur.
- *Multidisipliner ekibin bir üyesi olarak diyabetli bireyin kendi kendini yönetimine destek olur.
- *Klinik uygulamalarla ilgili araştırmalara aktif olarak katılır.
- *Profesyonel uygulamaların, araştırmaya dayalı ve klinik olarak etkin olmasını güvence altına alır.

Ülkemizde diyabet hemşirelerinin görev tanımları, rol ve sorumlulukları; 2 Mayıs 2007 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 5634 sayılı *Hemşirelik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*'a istinaden 19 Nisan 2011 tarih ve 27910 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan *Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*'te şu şekilde tanımlanmıştır;

1) Diyabet Eğitim Hemşiresi

Görev yetki ve sorumluluklar

Hemşirenin genel görev, yetki ve sorumluluklarının yanı sıra;

- a) Diyabetli bireye uygulanan bakım ve tedavi ile ilgili uygulamalar ile eğitim ve gözlemlere ilişkin verileri Hasta Tanılama Formuna kaydeder, ilgili hemşireye bilgi verir.
- b) Hekim veya hemşire tarafından konsültasyon istenen poliklinik, servis/ünite hastalarını geliştirdiği Diyabet İzlem ve Eğitim Formunu kullanarak değerlendirir, eğitim ve bakım ihtiyacını belirler. Bakımın planlanmasını ve uygulanmasını organize eder.
- c) Diyabetli bireylerin bakımında görev alır, bireyi yaşam kalitesini yükseltmede her aşamada destekler ve gereksinim duyulan konularda danışmanlık yapar. Diyabetli bireyin kendi kendini yönetimine destek olur.
- ç) Kabul edilmiş protokoller ve reçete edilen seçenekler çerçevesinde tedaviyi yönlendirir.
- d) Diyabetli bireylerin takibini düzenli olarak yapar, komplikasyonların önlenmesine yönelik hasta ve ailesine gerekli eğitimleri verir.
- e) Diyabetli bireye diyabet kimlik kartı vererek yanında taşımasının önemini anlatır.
- f) Diyabetli bireye/yakınlarına insülin uygulama becerisi kazandırır.
- g) Diyabet ile ilgili her düzeyde eğitim programı geliştirilmesinde rol alır.
- ğ) Diyabetli bireyi diyabetik ayak yönünden değerlendirir, bakımı ve bakımın önemi konusunda bilgilendirir.
- h) Diyabetli bireyin gereksinimleri doğrultusunda grup veya bireysel eğitimleri planlar, uygular, değerlendirir ve kaydeder.
 - 1) Eğitim hemşiresi ile işbirliği yaparak hemşirelerin diyabet konusunda eğitim gereksinimlerini belirler, önerilerde bulunur. Hizmet içi eğitim etkinliklerine katılır. Eğitim programının içeriğini hazırlar ve eğitim materyali geliştirir